

СУБ'ЄКТИВНА КАРТИНА СВІТУ І МОТИВАЦІЯ ДОСЯГНЕННЯ УСПІХУ В ЮНАЦТВА

В процесі онтогенезу відбувається створення певного образу світу (суб'єктивна картина світу), яка будується відповідно індивідуальному і соціальному розвитку, що вимірюється в історико-біографічних датах, представленості подій. Як вважають вчені, при цьому можна виділити такі події: зовнішнього середовища, події поведінки людини в середовищі [1]. До подій зовнішнього середовища відносяться об'єктивні зміни, що не залежать від суб'єкта (наприклад, історичні події, зміни в складі родичів та ін.). Події поведінки являють собою вчинки людини. Якщо уявлення привели до переживань на перебіг життєвого шляху, то такі уявлення є подіями. Особливо яскраво це проявляється в тому випадку, коли явище, яке породило уявлення, само по собі не мало ніякого об'єктивного значення для життєвого шляху людини.

Н. А. Логінова до цього додає ще третю групу – події внутрішнього життя, що складають духовну біографію людини. Різні явища дійсності можуть суттєво вплинути на життя людини, вони також відносяться до подій, вони викликають довготривалі і інтенсивні переживання особливого морально-естетичного характеру, які впливають на визначення самим суб'єктом подальшого спрямування життєвого шляху. Часто буває, що об'єктивно значні події одночасно є подіями-враженнями, подіями внутрішнього життя. Вони можуть повторно вплинути на біографію людини через ланцюг вчинків, що дозріли у переживання. [4].

Суб'єктивна картина світу відтворює внутрішній світ людини, тобто її індивідуальність. В роботі С. М. Симоненко суб'єктивна картина світу пов'язується з мета-рівнем візуально-мисленнєвої стратегії, "які можна розглядати як когнітивно-особистісну модель бачення світу, бачення проблеми" [6, с. 149].

Суб'єктивна картина світу відображає індивідуальну ситуацію розвитку кожної особистості, яка ніколи не буде співпадати, навіть у людей, які за своїми спадковими якостями є ідентичними і які формуються в одному і тому ж середовищі (монозиготні близнюки).

Створення суб'єктивної картини світу приводить до формування різних мотивів діяльності і поведінки людини, що поступово будуть проявлятися в мотиваційно-потребовій сфері і визначать домінуючі мотиви, а тим самим і прояву певних рис особистості. Слова С. Л. Рубінштейна про те, що "мотив є генералізована риса характеру" підкреслюють важливість знань про мотиви і мотиваційну сферу, які визначають індивідуальність людини.

Як вважає С. М. Симоненко "світобачення має дві базисні функції – інтерпретативну (здійснити бачення світу) і регулятивну (служити орієнтиром у світі, бути універсальним орієнтиром людської життєдіяльності)" [6, с. 155].

На сьогодні є ще недостатня кількість наукових досліджень, присвячених проблемі взаємозв'язку суб'єктивної картини світу і мотивації, зокрема, мотивації досягнення успіху.

Ми поставили перед собою мету дослідити взаємозв'язок між характером суб'єктивної картини світу і мотивацією досягнення успіху у молоді.

Наша гіпотеза була побудована на припущенні, що типи мотивації – досягнення успіху і уникнення невдачі – пов'язані з суб'єктивним образом світу, його кольорним представленням, а також уявленням світу у вигляді певної геометричної фігури.

Дослідження проводилось в Інституті психології ПНПУ ім. К. Д. Ушинського серед студентів третього курсу. Вік досліджуваних 19-20 років, переважаюча більшість – дівчата. Всього в дослідженні брали участь 40 осіб.

При проведенні дослідження ми використали методiku "Мотивація успіху і боязнь невдачі", яку запропонував А. А. Реан [2]. Для дослідження суб'єктивної картини життєвого шляху ми запропонували досліджуваним: 1) назвати події зовнішнього середовища; 2) свої поведінки, які вони запам'ятали і 3) переживання, які вплинули на їх життєвий шлях.

Крім того, досліджуваним були запропоновані такі питання: 1) як ви уявляєте картину світу в кольоровому ракурсі; 2) ваше уявлення картини світу в геометричному ракурсі.

Одержані результати представляємо нижче.

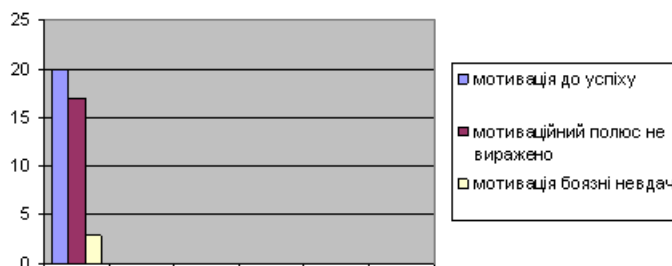
Результати дослідження "Мотивації успіху і боязні невдачі".

Таблиця 1

Зведені результати дослідження

Мотивація успіху (14-20 балів)	Мотиваційний полюс не виражено (8-13 балів) (8-9 балів ближче до уникнення невдачі; 12-13 балів – ближче до успіху)	Мотивація боязні невдачі (1-7 балів)
20	17 (з них 5 – ближче до успіху; 2 – ближче до уникнення невдачі)	3

Як бачимо, у 20 досліджуваних спостерігається мотивація успіху, що складає 50%; а в 17 досліджуваних, в яких мотиваційний полюс не виражений, у 5 досліджуваних (12,5%) спостерігається тенденція до успіху (вони набрали по 12-13 балів), в 2-х досліджуваних (5%) досліджуваних спостерігається тенденція до уникнення невдачі (вони набрали по 8-9 балів). Мотивація боязні невдачі властива лише 3 досліджуваним, що складає 7,5%.

Діаграма мотивації успіху і уникнення невдачі

Розглянемо результати сприймання світу в кольорі.

Як відомо, М. Люшер стверджував, що основні кольори символізують базові психологічні потреби. Синій колір він визначав як потяг до задоволення і прихильності; зелений – як потяг до самоствердження; червоний – як потяг "діяти і добиватися успіху"; жовтий – як потяг "дивитися вперед і сподіватися" [7, с. 253].

Як бачимо, в сприйманні більшості досліджуваних світ уявляється в зеленому кольорі. За Люшером цей колір "символізує пружність волі, концентричність, пасивність, тенденції до оборони, автономність (незалежність), незмінність, тенденцію до утримання власництва. Його афективні аспекти – стійкість, самовпевненість, впевненість і самоповагу" [7, с. 254].

Таблиця 2

Зведена таблиця сприймання світу в кольорі

Кольори											
Червоний	Помаранчевий	Жовтий	Зелений	Блакитний	Синій	Фіолетовий	Чорний	Білий	Сивий	Рожевий	Коричневий
9	5	10	20	11	4	1	5	2	4	5	2

Наступним за кількістю виборів – блакитний колір. Він означає спокій і утихомирнення почуттів, проявляє чутливість і вразливість, свідчить про довіру, здатність до самопожертви, відданості.

Наступним іде жовтий колір. Він виражає нестриману експансивність, розкутість, релаксацію, повну радісних надій мінливість при відсутності

послідовності і планомірності. Перевага жовтого кольору говорить про надію або очікування великого щастя, про потяг до нових, ще не ясних перспектив.

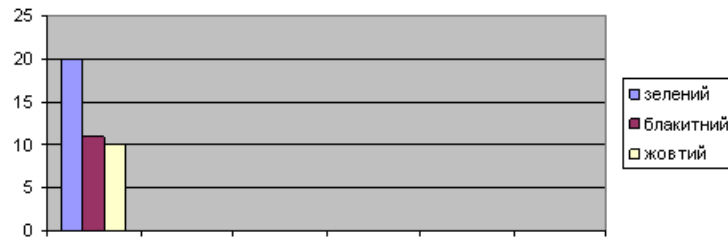
Те, що десять досліджуваних обрали жовтий колір, свідчить про їх очікування від світу щасливих надій.

Після жовтого за кількістю виборів іде червоний колір. Червоний вираз життєвої сили нервової і гормональної активності, потяг до успіху, бажання життєвих благ. Це воля до перемоги, потяг до спорту, до боротьби, до еротики. Вибір червоного означає повноту буття, творчого початку, потреба в активній діяльності [7, с. 259].

Деякі досліджувані в "кольорному баченні" світу називали кілька кольорів. Наприклад, помаранчевий, червоний, зелений; або зелений, червоний, чорний, блакитний, сивий.

Один з досліджуваних відповів, що він "бачить світ різнокольоровим".

Представимо в діаграмі кольори, які посіли перші три місця у сприйманні досліджуваних.

Діаграма трьох основних кольорів сприймання світу досліджуваними

Порівнюючи мотивацію досягнення з вибором кольорів бачимо:

- Зелений колір обрали 12 осіб з мотивацією досягнення успіху;
- Блакитний колір обрали 4 особи з мотивацією досягнення успіху;
- Жовтий колір обрали 4 особи з мотивацією досягнення успіху.

В досліджуваних, в яких мотиваційний полюс не виражено зелений колір обрали 5 осіб. Блакитний і жовтий ніхто з них не вибрав.

У досліджуваних з нульовою мотивацією, яка ближче до успіху ми бачимо, що:

- Зелений колір обрали 3 особи;
- Блакитний колір обрали 2 особи;
- Жовтий колір обрали 2 особи.

З досліджуваних, в яких нульова мотивація ближче до невдачі, ніхто не обрав кольори, які за вибором посіли перші три місця.

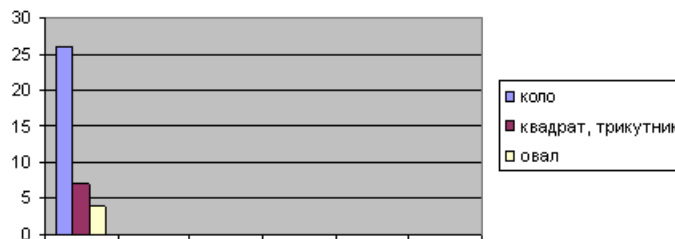
Представляємо результати сприймання світу в геометричних фігурах.

Таблиця 3

Зведена таблиця сприймання світу в геометричних фігурах

Геометричні фігури							
Коло	Квадрат	Трикутник	Зигзаг	Овал	Багатокутник	Хвиляста лінія	Інші
26	7	7	2	4	2	1	Дерево з багатьма гілками - 1; безконечність - 1; площина - 1.

Як бачимо коло переважає. Коло означає високу потребу у спілкуванні, контактність, доброзичливість, щедрість, здатність до співпереживання, спокій. Це означає здатність сприймати світ, як доброзичливий.

Діаграма основних геометричних фігур сприймання світу досліджуваними

Якщо порівняти результати, одержані за методикою "Мотивація успіху і уникнення невдачі" з результатами сприймання досліджуваними світу у вигляді "кола", бачимо, що:

- чотирнадцять досліджуваних, які мають мотивацію успіху, сприймають світ, як "коло";
- у семи досліджуваних, в яких мотиваційний полюс не виражений, але він ближче до успіху, також спостерігається сприймання світу як "кола";
- двоє досліджуваних, в яких проявилася мотивація боязні невдачі, сприймають, світ як "коло";
- троє досліджуваних, в яких мотиваційний полюс не виражений, але він ближче до уникнення невдачі, також сприймають світ у вигляді "кола".

Досліджувані, які сприймають світ у вигляді "квадрату", мають таку мотивацію:

- троє досліджуваних – мотивація успіху;
- троє – мотиваційний полюс не виражений;
- один – мотивація уникнення невдачі.

Згідно психогометричної типології, людина, яка обирає "квадрат", характеризується організованістю, пунктуальністю, суворим додержанням правил, аналітично мислення, уважністю до деталей, орієнтація на факти, пристрасть до письмового мовлення, акуратність, чистоплотність, раціональність, обережність, холодність, практичність, економність, завзятість, впевненість, впертість в рішеннях, терплячість, працелюбство, професійна ерудиція.

Досліджувані, які сприймають світ у вигляді "трикутника", мають таку мотивацію:

- два досліджуваних – мотивація успіху;
- два досліджуваних – мотиваційний полюс не виражений, але він ближче до успіху;
- два досліджуваних – мотиваційний полюс не виражений;
- один досліджуваний – мотиваційний полюс не виражений, але він ближче до уникнення невдачі.

Основні психологічні характеристики людини, яка вибирає "трикутник": лідер, потяг до влади, установка на перемогу, честолюбний, прагматик, орієнтація на суть проблеми, впевненість в собі, рішучість, імпульсивність, сила почуттів, сміливість, велика енергія, схильність до ризику, висока працездатність, шумні розваги, нетерплячість, гарний політик, дотепний, широке коло спілкування, вузьке коло близьких і друзів [5].

Розглядаючи події зовнішнього середовища (так як їх представили респонденти), ми поділили їх на кілька груп:

- історичні події;

- зміни в родинному складі;
- новий статус батьків, зміна їх роботи;
- переїзд в інше місто;
- закінчення школи, вступ до інституту;
- інші події.

Історичні події, зокрема, Помаранчеву революцію, як подію, яка запам'яталася і вразила, назвали шість досліджуваних. Одна з них відзначила, що запам'ятала її також в зв'язку з тим, що в цей період часто виникали неузгоджені стосунки між людьми, які приводили до сварок, а також до розлучень в сім'ях. Один з досліджуваних запам'ятав "знецінювання грошей". Одна з досліджуваних як значну подію, яку запам'ятала, згадує перемогу комуністичної партії в Молдавії на виборах, а також страйки, які проходили в Кишиневі в 2009 році (дівчина родом з Придністров'я).

Один досліджуваний пригадав розповіді свого дідуся про подію часів Великої вітчизняної війни, яку він сприйняв і запам'ятав з розповіді свого дідуся про те, як вони везли танки на поїзді і німецькі літаки почали їх обстрілювати. Поїзд почав горіти, багато людей загинуло, "на землі було справжнє пекло".

Проаналізувавши відповіді досліджуваних ми можемо сказати, що в основному, фіксувалися події, пов'язані з змінами в родинному складі: з 40 досліджуваних 37 написали про них. Ці події стосувалися народжень братів і сестер, племінників, в одній досліджуваний – народження дочки у подруги її мами, а також весілля сестер, тітки, загалом, всі радісні події. Одна написала про тяжку хворобу матері (інсульт). Крім того, дуже багато писали про смерть і похорони дідусів і бабусь, одна дівчина написала про смерть батька, одна написала про смерть сестри і одна досліджувана написала про розлучення батьків.

Таку подію, як новий статус батьків, відзначили тільки двоє досліджуваних: захист докторських дисертацій батьків (один досліджуваний), а інша досліджувана написала, що батько поїхав на роботу і в нього часті відрядження.

Кілька досліджуваних написали про переїзд на інше місце проживання: переїзд з Росії на Україну, переїзд в Одесу, переїзд в Придністров'я з села в місто, переїзд на нову квартиру, тощо.

Вступ до університету, як значну подію відзначили шість досліджуваних, причому одна з досліджуваних зазначила, що перший курс був дуже для неї складним, а на другому вчитися стало легше, тобто пройшов процес адаптації. Розлучення з дитячим садком, як важливу подію, що запам'яталася, назвала одна досліджувана. По два досліджуваних, як важливу подію, назвали вступ до першого класу та вступ до гімназії.

Троє досліджуваних назвали закінчення школи серед значних і пам'ятних подій. Одна дівчина запам'ятала, як вона виграла конкурс і полетіла на рік вчитися до Америки.

Одна досліджувана запам'ятала, як в 5 років поступила в танцювальний ансамбль м. Одеси, а через 10 років пішла з нього з великим розчаруванням, школу закінчила з золотою медаллю.

Серед інших подій одній досліджуваний запам'яталося, як 3-х річний брат підняв її на руки (а їй тоді було 2 роки); двох дівчат вразила розлука з мамою; інша запам'ятала, як вперше побачила море; одна досліджувана з дитинства пам'ятає першу поїзду до Росії в плацкартному вагоні і там з нею скоївся курйозний випадок – вона не помітила, що сидіння було відкрите і там стояла сумка, а вона на неї сіла і провалилася; ще одна дівчина запам'ятала сварку з коханою людиною і зміну стосунків з близькими друзями та втрату близької подруги; трьох досліджуваних дуже вразила смерть друзів-однолітків.

Одну з досліджуваних вразила травма – розбила лоб – і його зашивали в лікарні без наркозу; одна дівчина згадує, як коли вона була маленька одна людина намовляла її винести всі гроші батьків, а вона ту людину не послухала і все розповіла батькам; одна з дівчат пам'ятає, якій подарували кошения, якому зараз вже 15 років, а також, як вона навчилася грати на гітарі.

Одна дівчина пам'ятає, як одного разу в трамваї до неї підійшов одеський письменник і сказав, що вона особлива і навіть може стати пророком; один поет був так вражений, що обіцяв написати про неї вірш ("Дівчина на роликах"); одна досліджувана добре пам'ятає заміжжя кращої подруги, зраду подруги під час хвороби, перший виступ у ролі ведучої на радіо і телебаченні, перші публікації віршів у газеті, перший робочий день самостійного життя.

Підсумовуючи події, які запам'ятали наші досліджувані, можна зробити висновки:

- Історичні події згадують менше ніж родинні. Це можна пояснити на наш погляд, тим що досліджувані зовсім юні, в них основні події пов'язані, перш за все, з сім'єю, яка є для них найбільш значущим середовищем, вони люблять батьків, сестер, братів, дідусів та бабусь, а також інших близьких родичів. Тобто для них дуже важливі сімейні стосунки, як на рівні горизонталі, так і на рівні вертикалі (між старшими в сім'ї та в родинному колі та між сестрами і братами).

- Для досліджуваних дитинство – це часовий простір, який ще не є віддаленим, тому згадується і розставання з дитячим садком, пам'ятається вступ і закінчення школи, гімназії.

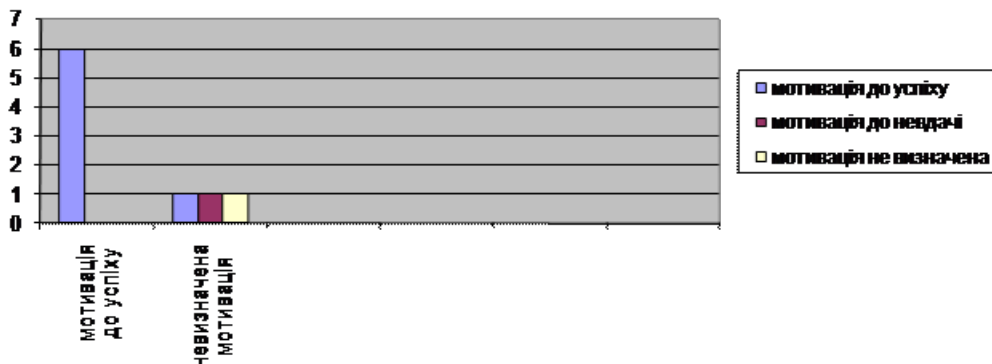
- Дуже важливими є стосунки з друзями і однолітками – як шкільних років, так і студентських, тому сварки з друзями, зрада їх переживається важко і дуже вражає. Велике враження і горе відчувають досліджувані, коли вмирають їх однолітки і друзі. Як вважає Е. Еріксон, для юнацького віку досягнення ідентичності є центральною проблемою. Одним з джерел ідентичності є референтні групи і значущі інші люди [3]. Тому для досягнення ідентичності юнакам і дівчатам так важливо спілкування з однолітками, формування близьких дружніх стосунків і втрата друзів через зраду або смерть сприймається дуже тяжко.

Зіставляючи результати дослідження уявлень про події зовнішнього середовища з мотивацією досягнення успіху і уникнення невдачі, бачимо, що:

- Історичні події, як значимі, назвали шість досліджуваних, що мають мотивацію досягнення успіху;
- У досліджуваних, в яких діагностувався невизначений мотиваційний полюс (у одного – ближче до успіху, у другого – до невдачі, у третього – мотивація не визначена).

Події в сім'ї, які запам'яталися ї, які мали велике значення для досліджуваних, студенти, в яких діагностувалася різна мотивація, назвали так:

- Мотивація досягнення успіху – у 12 досліджуваних;
- Мотивація уникнення невдачі – один досліджуваний;
- У досліджуваних, в яких діагностувався невизначений мотиваційний полюс (у п'яти – ближче до успіху, у двох – до невдачі, у шести – мотивація не визначена).

Діаграма співвідношення типу мотивації і сприймання історичних подій

Інші події, як значимі, досліджувані, в яких діагностувався різний тип мотивації, розподіляються так:

- Мотивація досягнення успіху – п'ять досліджуваних;
- Мотивація уникнення невдачі – два досліджуваних;
- У досліджуваних, в яких діагностувався невизначений мотиваційний полюс (у трьох – ближче до успіху, у одного – до невдачі, у трьох – мотивація не визначена).

Розглянемо результати дослідження подій поведінки і переживань.

Вчинки, які запам'ятали, називають 28 досліджуваних з 40.

Переживання, які відінали на хід життєвого шляху, називають 29 досліджуваних.

Серед вчинків поведінки називають різні:

- Пов'язані з навчанням в університеті – два досліджуваних;
- Пов'язані з стосунками з людьми, перш за все з однолітками – людьми однієї статі і протилежної статі, а також з старшими людьми;
- Пов'язані з вольовими і емоційними рисами;
- Пов'язані з рятуванням тварин;
- Пов'язані з заняттям музикою, з заняттям спортом;

- Пов'язані з перемогою у житті;
 - Пов'язані з помилками поведінки.
- Переживання, які вплинули на хід життєвого шляху:
- Переживання, пов'язані з хворобою рідних, а також їх смертю;
 - Переживання, пов'язані з вступом до університету і початком студентського життя;

- Переживання, пов'язані з сварками з друзями, переживання їх зради;
- Переживання, пов'язані з зміною житла і переходом до нової школи.

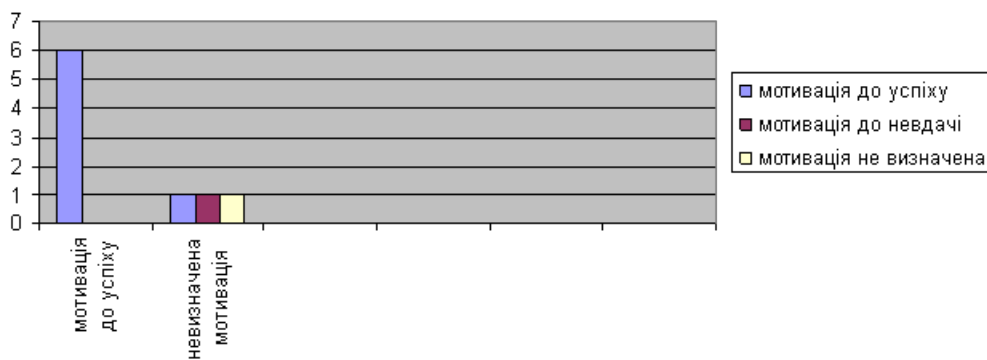
Всі переживання можна поділити на радісні і сумні.

Порівнюючи вчинки і переживання у досліджуваних з різним типом мотивації, можемо зробити висновок:

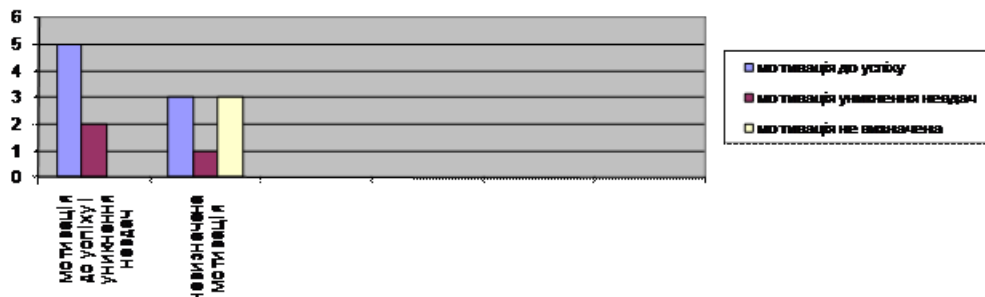
- З мотивацією досягнення успіху – вчинки згадують 14 осіб; переживання – 16 досліджуваних;

- З мотивацією невдачі – вчинки згадують дві особи; переживання – одна;

· З невизначеним полюсом мотивації – вісім досліджуваних, в яких спостерігається тенденція до успіху, згадують власні вчинки, як значущі; п'ять називають переживання, які вони запам'ятали і які вплинули на їх життя; два досліджуваних, в яких спостерігається тенденція до уникнення невдачі називають і вчинки, які вони запам'ятали і переживання; з тіткою не визначеним полюсом мотивації – п'ятеро згадують власні вчинки, четверо – переживання.

Діаграма співвідношення типу мотивації і сприймання сімейних подій

Діаграма співвідношення типу мотивації і сприймання інших подій в житті досліджуваних

Підводячи підсумки нашому дослідженню, бачимо, що студенти, які брали в ньому участь, здебільшого зорієнтовані на мотивацію успіху. Більшість з них бачать світ у зеленому кольорі і у вигляді кола сприймають світ.

Події, які запам'ятали досліджувані, в основному стосуються змін в сім'ї. Серед тих, хто згадують про історичні події, більшість юнаків і дівчат мають мотивацію досягнення успіху.

Переважає більшість досліджуваних, які мають мотивацію досягнення успіху (в порівнянні з досліджуваними, які мають мотивацію уникнення невдачі, або в тих в яких мотиваційний полюс не визначений), згадують різноманітні власні вчинки і переживання, які відіграли роль у їх подальшому житті та визначили їх поведінку та діяльність.

Як вже було сказано вище, події зовнішнього середовища, події поведінки і переживання впливають на створення суб'єктивної картини світу. Картина світу кожної людини забарвлена в певний колір і має вираження в геометричному ракурсі.

Аналізуючи результати дослідження, можемо сказати, що між типом мотивації – досягнення успіху і уникнення невдачі – і суб'єктивним образом світу існує взаємозв'язок, що підтвердило нашу робочу гіпотезу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ананьев Б. Г. О проблемах современного человекознания / Б. Г. Ананьев. – М., 1977.
2. Ильин Е. П. Мотивация и мотивы / Е. П. Ильин. – СПб.: "Питер", 2000. – 512 с.
3. Крайг Г. Психология развития / Г. Крайг. – СПб.: Питер, 2002. – 992 с.
4. Логинова Н. А. Развитие личности и ее жизненный путь. Психология личности в трудах отечественных психологов / Н. А. Логинова [сост. Л.В. Куликов]. – СПб.: Издательство "Питер", 2000.
5. Основы психологии: Практикум / Ред.-сост. Л. Д. Столяренко. – Ростов н/Д.: "Феникс", 2001. – 704 с.
6. Симоненко С. М. Психология визуального мышления: стратегіально-семантичний підхід / С. М. Симоненко. – Одеса: ПНЦ АПН України, 2005. – 320 с.
7. Собчик Л. Н. Психология индивидуальности. Теория и практика психодиагностики / Л. Н. Собчик. – СПб.: Изд-во "Речь", 2003. – 624 с.

Подано до редакції 08.02.10

РЕЗЮМЕ

У статті представлені результати дослідження мотивації досягнення успіху й уникнення невдачі із суб'єктивною картиною світу в студентській молоді. Емпірично доводиться наявність зв'язку між мотиваційним типом особистості й суб'єктивною картиною світу.

Ключові слова: мотивація, мотивація досягнення успіху і уникнення невдачі, суб'єктивна картина світу.

И.О. Мелихова

СУБЪЕКТИВНАЯ КАРТИНА МИРА И МОТИВАЦИЯ ДОСТИЖЕНИЯ УСПЕХА У ЮНОШЕСТВА

РЕЗЮМЕ

В статье представлены результаты исследования мотивации достижения успеха и избегания неудач с субъективной картиной мира у студенческой молодежи. Эмпирично доказывается наличие связи между мотивационным типом личности и субъективной картиной мира.

Ключевые слова: мотивация, мотивация достижения успеха и избегание неудачи, субъективная картина мира.

I.O. Melikhova

**THE SUBJECTIVE PICTURE OF THE WORLD AND MOTIVATION OF ADOLESCENTS' ACHIEVING SUCCESS
SUMMARY**

The article presents some investigation results on motivation of achieving success and avoiding failures regarding students' subjective picture of the world. The author empirically proves connection between personal motivational type and the subjective picture of the world.

Keywords: motivation, motivation of success achievement, the subjective picture of the world.
